

FESTA, SÀTIRA I TRANSGRESSIÓ

Josefina Roma

Ja fa uns quants –molts– anys, que vaig fer la meua primera reflexió sobre el Carnaval, al qual anomenava com a «festa de festes». Avui encara penso que aquesta denominació és vàlida, perquè la festa té, com a uns dels seus components centrals, la transgressió i la crítica de la societat, que es reuneixen de forma concentrada en la festa de Carnaval. Però totes les festes han de tenir aquest nucli crític per poder-se realitzar. És aquesta profilaxi necessària per netejar el grup que permetrà la realització de la festa i que aquesta compleixi els seus objectius tot intentant arribar a l'horitzó del sentiment de *communitas*. Tanmateix, en els darrers anys, s'han fet evidents dues tendències contraposades. D'una banda, l'interès i la recerca de les festes pròpies, oblidades o persistents, per part dels mateixos actants, han desenvolupat una gran participació i sensibilitat en el sentit identitari; i per altra banda, la intervenció de les institucions locals i supralocals, així com la deriva cap a l'atracció del turisme, com a finalitat i aparador del grup, ens fan repensar el locus de la transgressió en la festa i el seu lliscament cap a llocs festius perifèrics.

Avui, doncs, voldria fer una reflexió sobre aquesta crítica i transgressió, centrant-me en uns quants punts:

- La necessitat de festa fa que gran quantitat de gent s'apunti a la festa dels altres i la malmeti perquè no l'entén.
- La festa s'ha convertit en un aparador de l'empresa turística i no permet cap manifestació que no sigui «turísticament» correcta.
- La festa ha esdevingut captiva de la subvenció, que anul·la moltes expressions transgressores i de crítica (finalment només es critica el llunyà, però s'ha perdut l'encaix a la crítica a un mateix).

- El cim de la festa es cerca en el reconeixement oficial en forma de premi (síntoma de la direcció de la festa per part de les institucions).

Anem, doncs, punt per punt.

Primer. En primer lloc, la necessitat psicològica i social de la festa produeix des de fa temps, però ara més, amb la facilitat dels viatges per a gairebé tothom, la generalització del pelegrinatge i la migració festives. Això fa que una quantitat enorme de gent, àvida de festes autèntiques, és a dir, amb la culminació de sentiment de *communitas* entre els participants, es desplaci i emigri dels seus llocs d'origen, a voltes poc oberts a la festivitat, o que han perdut com a societat la possibilitat de relacionar-se festivament, des de baix, ja que les seves festes han patit una

institucionalització estètica i correcta que no satisfà del tot les demandes i les necessitats festives dels grups ni dels individus. En lloc de solucionar els seus problemes d'interacció festiva *in situ*, modificant, transgredint i celebrant, els ciutadans poden optar avui, amb l'obertura de vasos comunicants, per acudir als llocs on encara hi ha festes reals. Aquest fenomen, que abans es produïa en comptats llocs, tinguts per exòtics, com les festes de San Fermín a Pamplona, s'ha anat estenent per totes les categories i distàncies.

De vegades, fins i tot, ja no es tracta de visitar la festa dels altres, sinó l'espai que pot contenir aquesta festa, com hem vist en la controvèrsia al voltant de les festes universitàries-alcohòliques de Salou. Un espai que es concep com a possible espai festiu, ja que no hi pesen les prohibicions del lloc originari

Capçalera de romanç editat a Reus.

dels celebrants, i que presenta una aurèola de possibilitats de festa desfermada, de transgressió total de les normes apreses en la pròpia societat.

El coneixement d'aquest lloc com a possible receptacle, per experiències pròpies o comunicades, de vacances, juntament amb la insistència d'autodefinicions com a marc festiu mediterrani, fa que la tria del lloc de transgressió festiva redefi-

vorejava el risc total, en l'arribada massiva de nous i externs celebrants, es pot fer esclatar de manera dramàtica aquestes contradiccions i moltes altres.

Els esdeveniments d'enfrontaments de grups, que es repeteixen en la Festa Major de Gràcia, a Barcelona, i que amenacen la seva celebració, no són aliens a aquesta problemàtica.

de paelles o llonganisses gegantines que aspiren o ja tenen la qualificació del Guinness de la més gran del món, que compten amb la possibilitat d'increment de comensals, totes les altres tenen uns límits que no es poden ultrapassar per no perdre l'equilibri, i els nou arribats volen experimentar la festa des de dins i no respecten el paper que se'ls pot assignar, i a vegades trastoquen el sentit

JOSEFINA ROMA

Un cabezudo en una mostra de clara transgressió de simbologia sexual.

neixi la migració per donar sortida a la necessitat de celebració d'un grup d'edat.

En un sentit més tradicional, els pelegrinatges a festes tingudes com transgressores, en els anys de prohibicions de Carnaval, de l'ús del foc i altres components tinguts per contestataris, van fer, de festes com el Carnaval de Vilanova o la Patum de Berga, llocs sagrats per a la celebració de la dissidència, per poder expressar les contradiccions del que era oficial i permetre's la crítica al poder.

Tant en aquest cas com en els que s'han anat desenvolupant, la quantitat de gent arribada per a la celebració sovint no pot ser abastada per l'organització local de la festa i es produeixen nuclis de malentesos i, de vegades, de confrontació, que fan cert el risc tradicional de la festa com a element central de la transgressió festiva. Si era en la festa on les contradiccions socials es feien paleses i la tornada a l'equilibri

Hem de considerar també festes com les de Cap d'Any a llocs com la plaça de Catalunya de Barcelona, on es trenquen quantitat de botelles i on els celebrants nouvinguts, de vegades, han arribat empesos per la propaganda dels *tour operators* d'altres països que inclouen com a atractiu la gresca desfermada, i fins i tot la recurrent baralla amb la policia en festes com l'Onze de Setembre. D'aquesta manera, l'increment del risc en la festa està garantit.

Sense arribar a casos extrems i tràgics, com els dels assassinats a Gràcia i a Berga, l'arribada de gent que està privada de festa en la seva societat i que viatja, àvida de festa i de transgressió, desdibuixa els marcs locals festius i els paralitza fins i tot. Una caritat repartida a tots els assistents a un aplec o a una menja comunitària queda sobreixida davant d'una allau d'assistents que no en coneixen el ritual i que només hi veuen la possibilitat de comunió a través de la menja compartida. Fora

de la festa, banalitzant crítiques socials, tot volent expressar les pròpies ansietats. No coneixen els moments ni els llocs adequats i la seva transgressió és inconscient del que pot desencadenar, i sovint no té cap significat coherent amb la societat que celebra.

Un alcalde de Berga li manifestava a la Dra. Dorothy Noyes, que va fer treball de camp a la Patum, la seva inquietud per la difusió que se'n faria de la festa als Estats Units quan ella publicà el seu llibre *Fire in the Plaça* (2003), ja que això atrauria autocars sencers de gent que voldria també participar en la festa i la capacitat de la societat receptora no fora capaç d'assimilar-ho.

Segon. L'assistència de gent vinguda per celebrar la festa, la migració festiva, es complementa amb la recepció, admissió i acompanyament dels nou arribats.

Sempre he fet la distinció entre forasters i turistes, perquè els foras-

ters són necessaris a la festa, són els receptors de l'excel·lència de la festa. Saben comprendre el significat de tots els actes i saben com comportar-se. Sovint, en les festes tradicionals, eren convidats en alguna casa i, al temps que se'ls honorava, eren acompanyats, protegits de les accions i burles dirigides contra els altres, aconsellats i instruïts per a un comportament correcte, de manera que poguessin fruit de la seva estada i es convertissin en altaveu del que havien vist un cop retornats a la seva població. I en retorn, conviden a la festa del seu poble els que l'han rebut en la seva. Els forasters que no es podien classificar o identificar pel seu origen en una categoria coneguda eren convidats, tant per honorar-los com per contrarestar qualsevol perill d'influència negativa en la festa.

El turista pot semblar una derivació moderna del foraster tradicional, però no ho és. El turista reclama emocions i espectacle pel que ha pagat, per tant, suporta malament un canvi de programa o una decepció en les expectatives. Associa la festa a les descripcions que ha rebut, sigui d'un llibre, d'un consell o narració d'altres visitants anteriors o d'una simple agència de viatges, i, per tant, no sap com comportar-se en els diferents actes de la festa. Si no és prudent, o si ha abusat de la beguda o és portat pel seu entusiasme, pot esguerrar qualsevol acte, posant-se on no toca, posant-se físicament en perill i, fins i tot, prenent fer la seva pròpia festa, enquistada en l'altra.

Però avui en dia, no sols les agències turístiques internacionals cerquen emocions noves per als seus clients (recordo, de fa temps, un tècnic en turisme alemany que em parlava de l'anada al nord de les Filipines on feia pocs dies hi havia hagut assalts de talladors de caps). També les poblacions receptores s'han posat a l'aguait per a l'atracció del turisme com a font de riquesa per a la població. D'aquesta manera, poc a poc, s'ha caigut, en alguns llocs, en el deure de satisfer el visitant, demani el que demani, i és clar, la festa s'ha fet captiva de les expectatives del turisme que és el que forneix les entrades econòmiques, arribant fins i tot a guarnir i organitzar festes expressament muntades per als turistes amb tots els ingredients que s'esperen trobar, tant si

són autòctons com si no, però que es creu que els reclamaran.

Aquesta és una font de dependència i captivitat d'algunes festes actuals. Per als turistes es construeixen «estadis» i grades perquè puguin gaudir de «l'espectacle» de representacions de drames d'origen, o d'altres actes sagrats que abans transcorrien en la intimitat dels carrers locals per als actants i els seus veïns i amics.

Qualsevol organització ha de comptar d'aquesta manera amb allò que els turistes consideraran correcte, no fent res que els pugui provocar incomoditats o dissentiments. La crítica interna, que els turistes no podrien entendre, esdevé menys oportuna.

Molts elements de la festa que no es consideren de bon gust, que impliquen, sobretot, una crítica massa intrusiva que pot esquitxar els turistes, seran els primers a ser qüestionats per a la marxa correcta de l'esdeveniment.

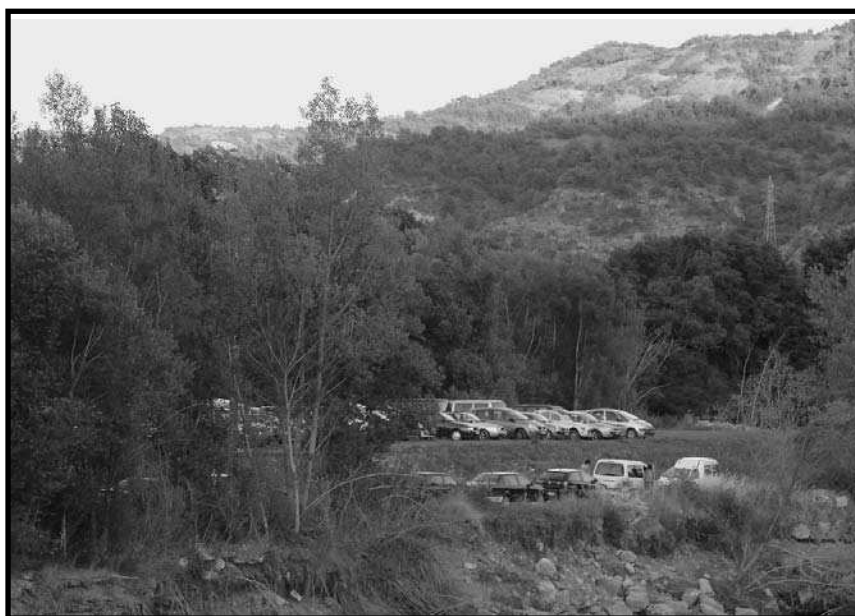
De vegades, fins i tot, s'arriba a manipular la festa d'acord amb allò que els turistes hi esperen trobar, i això encara és més greu, perquè es passa de mostrar les excel·lències del grup, en forma festiva, tot sentint-se orgullós de la pròpia història, a estar a l'aguait del que plau al grup sempre canviant de nou arribats. La satisfacció es centra llavors en les estadístiques de visitants.

Tercer. La festa captiva de la subvenció.

En aquest punt hem de fer una mica d'història. A les festes oficials i, sobretot, a les que vaig anomenar, en el seu moment, «assimètriques», és a dir, les festes que parteixen de la iniciativa del poder i la població esdevé l'escenari i decorat, que es creu que celebra, quan només uns quants estan dins de la festa, perquè la població no es quedi esgarrapant a les portes, hi ha signes de comunió per compartir, sovint menges repartides i espectacles; excepte per aquestes festes, les altres festes comunitàries han estat tradicionalment autofinançades pels propis actants, per confraries o per grups d'edat.

En els darrers anys del franquisme, el clam per al retorn de les celebracions festives, per a la crítica social, esdevé un motiu central per a molts activistes que es dediquen a la recerca de les festes com a exponent de la contestació social, tot seguint els escrits de Gramsci sobre cultura popular o bé espontàniament, perquè recobrar el patrimoni era una forma de contestació.

Més tard, en els primers anys de democràcia, la majoria d'aquests investigadors es van comprometre en l'activitat política i, dins ja de les corporacions municipals o supralocals, van entendre que havien de potenciar la celebració i la recuperació del patrimoni festiu. La profunda experiència que aportaven els feia pensar que s'havia de dotar les poblacions dels mitjans per poder

JOSEFINA ROMA

Esplanada plena de cotxes en la Fiesta de la Longaniza de Graus, on els turistes omplen tots els racons.

El personatge transgresor del Furtaprun, agafant una autoritat, en plena processó.

celebrar, i aquests van arribar en forma de subvencions. No es tractava tant de posar les condicions perquè els pobles s'expressessin ells mateixos, tot conservant els llocs per a la festa i fent de la quotidianitat una realitat positiva que permetés aquesta expressió, sinó que es pensava que la subvenció podia ser el camí perquè les colles festives tinguessin prou mitjans per celebrar.

En el cas de la crítica i la subversió, que tant s'havia admirat en temps predemocràtics, ara resultava inconvenient per dos motius. El primer, perquè aquelles autoritats que venien de la clandestinitat no entenien que també podien ser criticades i també calia subvertir el seu ordre, com admetia a l'Alta Edat Mitjana un abat de Saint Gall, que considerava que les festes de bojos i la intrusió de les cerimònies d'inversió a dins del temple i de les comunitats, fent del més petit el que manava per la festa, i dels més poderosos, els seus servents escarnits, no eren més que un exercici necessari d'humilitat per als que manaven tot l'any, perquè reflexionessin.

Però a les noves autoritats democràtiques, la necessitat de crítica i de subversió els va agafar per sorpresa.

El segon motiu era la pròpia subvenció. Ja no eren els grups d'edat els que pagaven la festa, o les confraries, sinó que podien comptar

amb un pressupost per celebrar cada cop més brillant i millor la festa. Però la crítica social al poder i les inversions de rols esdevenen tímides si han de fixar-se en qui els dóna els diners. No es pot parar la mà i criticar al mateix temps. Així que una gran part de la crítica ha hagut de marxar de la superfície de la festa i arrecerar-se en els grups marginals, la qual cosa els fa més febles davant d'una justificació de la repressió.

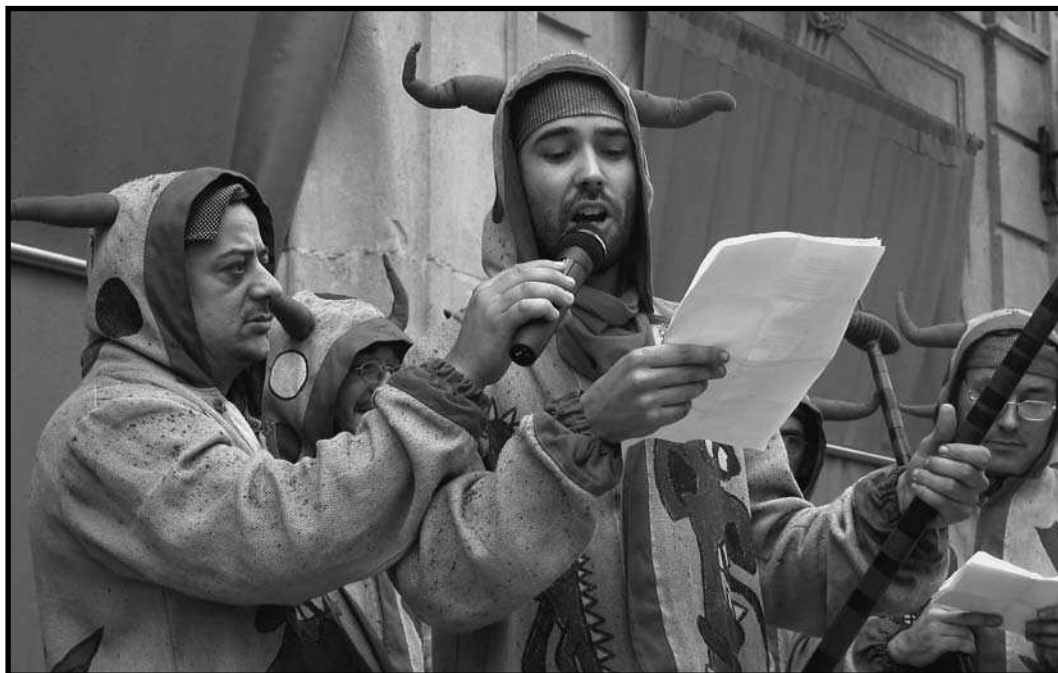
A Cadis, les *comparsas* del Carnaval van aigualir la seva crítica precisament per les subvencions que rebien. Llavors, davant d'aquesta deserció, van sorgir grups més marginals, les *chirigotas*, que no depenien de cap favor oficial i que van reprendre la crítica, més estripada i més lliure.

Les crítiques recauen cada vegada en objectius més llunyans. Criticar el cap de govern és més fàcil que fer-ho sobre el batlle local. Ridiculitzar els personatges de la TV, que tothom coneix però que sembla que no pertanyin a cap grup proper, acaba sent una sortida cap a les crítiques festives.

Per una part s'ha perdut la capacitat d'encaixar bromes i crítiques. Fa anys, quan les festes incloïen certs ritus d'iniciació, en què els neòfits es posaven en risc i patien ensurts i pors, els pares dels nois protagonistes aprofitaven l'avinente-

sa per ensenyar-los, perquè s'integrassin al grup a partir de la cerimònia. Avui, aquests grups festius pateixen l'atac dels pares que sobreprotegeixen els seus fills, no permetent que ningú els faci por.

L'evolució de l'antic Dia dels Sants Innocents, el 28 de desembre, ens pot servir de guia. Efectivament, el que es manifestava com a una transgressió del respecte a les persones més enlairades, tot penjant-los llufes (representació d'aquells éssers que s'empegaven darrere de les persones i que entrant al seu interior provocaven malestar i revencillades de mal de ventre). Els enganys i bromes, però, van anar fent-se en la segona meitat del segle XIX com a *novatades* als aprenents nous, als criats innocents, a la canalla. És a dir, ja no requeien en les persones més respectades, sinó en les més febles. En lloc d'una inversió i transgressió, tornava a ser l'abús dels poderosos cap als febles. De totes maneres, l'anonimat del carrer, i de sorprendre una persona pel darrere, va continuar fent-se. Però avui en dia, només els mitjans de comunicació continuen gastant bromes als ciutadans amb notícies falses. És a dir, s'ha allunyat l'origen de l'objectiu, que ha esdevingut anònim, i, per altra part, són els poderosos mitjans de comunicació que reforcen el seu poder davant de l'indefens.

SALVADOR PALOMAR

Diablers de l'Arboç
dient versots.

De la mateixa manera, les autoritats miraran malament qualsevol intent de crítica o de defenestrament simbòlic. Això fa derivar la transgressió i la crítica cap a nivells marginals, i fins i tot, com que no s'hostatja entre els components establerts de la festa, pot prendre unes dimensions molt més perilloses que si entrés dins del conjunt acceptat.

Les batusses entre grups que no entren dins dels acceptats per a la festa, en algunes festes urbanes, com a la Festa Major de Gràcia, per exemple, es desmarquen de l'univers d'expectatives de la població celebrant per manifestar la seva disconformitat i la negació dels límits simbòlics, de manera que si l'organització de la festa no accepta la crítica i la transgressió dintre d'ella, els marges es tornen més hostils i el poder no pot negociar amb ells perquè els ha deixat fora. No els pot controlar, per la qual cosa, el poder només tracta amb ells per mitjà de la repressió, quan no es tracta d'un problema d'ordre públic, sinó d'incloure la crítica i la transgressió dins de la festa. Així, moltes festes modernes resulten de centres correctes i estètics, rebaixats i aigualits, dels quals s'ha foragitat la crítica que més enllà dels límits s'alimenta i creix amenaçant.

Quart. La combinació de l'afany de mostrar-se al món en la meravella, a través de les festes, juntament amb la direcció dels programes festius per part de les municipalitats, ha portat molts municipis a voler homologar-

se en la excel·lència, a formar part d'una elit, i la festa els ha donat l'ocasió. La competitivitat entre municipis ha fet la resta. La diversitat de distincions, des de l'interès turístic, les festes d'interès nacional, els seus equivalents en les diferents autonomies, la qualificació de Patrimoni Immaterial de la Humanitat per part de la UNESCO, són diferents esglaons que tothom vol abastar. Una cursa sense topalls s'ha establert per veure reconegudes les virtuts de la pròpia festa. Aconseguir-ho és el repte dels grups municipals al govern.

Ara bé, el reconeixement de l'excel·lència exigeix un esforç de recerca, d'imatge de llarga tradició, de singularitat de la proposta festiva. El premi, que situarà la població en el llibre dels escollits, obrirà la porta a riuades de turistes interessats, però també imposarà certs sacrificis: la continuïtat de l'excel·lència pot fer amagar darrere la porta tot allò que feia realment la festa per als propis actants, per tal de potenciar el factor aparador. I una de les configuracions que no omple tots els nivells estètics és precisament la transgressió i la crítica que són l'esperó del canvi, de manera que potser es potencii més l'esclerosi d'unes formes que van arribar un dia a l'excel·lència, però que es negligessin els conductes vitals de la festa, que són la capacitat de crítica social, la possibilitat de repensar-se individualment i social, i el risc de la transgressió, emparada pel ritual festiu.

Per això omple l'esperit d'optimisme quan constatem la persistèn-

cia de festes que mantenen les funcions socials per al mateix grup i no es deixen prendre, malgrat les temptacions de competitivitat i de correcció cap al defora, el llevat de la ironia i la crítica anual, i l'esperit juganer i arriscat davant dels límits.

BIBLIOGRAFIA

- BAKHTINE, Mikhaïl. *L'oeuvre de François Rabelais et la culture populaire au Moyen Age et sous la Renaissance*. Paris: Gallimard, 1970.
- BURKE, Peter. *La Cultura Popular en la Europa Moderna*. Madrid: Alianza Edit., 1991.
- GAIGNEBET, Claude. *Le Carnaval*. Paris: Payot, 1978.
- HERRES, Jacques. *Carnavales y Fiestas de Locos*. Barcelona: Península, 1988.
- LE ROY LADURIE, Emmanuel. *El Carnaval de Romans*. México: I. Mora, 1994.
- OZOUF, Mona. *Festivals and French Revolution*. Harvard University Press, 1991.
- PRAT, Joan. «El carnaval y sus rituales: algunas lecturas antropológicas». A: *Temas de Antropología Aragonesa*, 4, 1993 (p. 278-295).
- RAMOS SANTANA, Alberto. *El Carnaval secuestrado o Historia del Carnaval*. Cádiz: Quorum Edit., 2002.
- ZENON DAVIS, Natalie. «The Reasons of Misrule: Youth Groups and Charivaris in Sixteenth-Century France». A: *Past and Present*, 50. Oxford University Press, 1971 (p. 41-75).

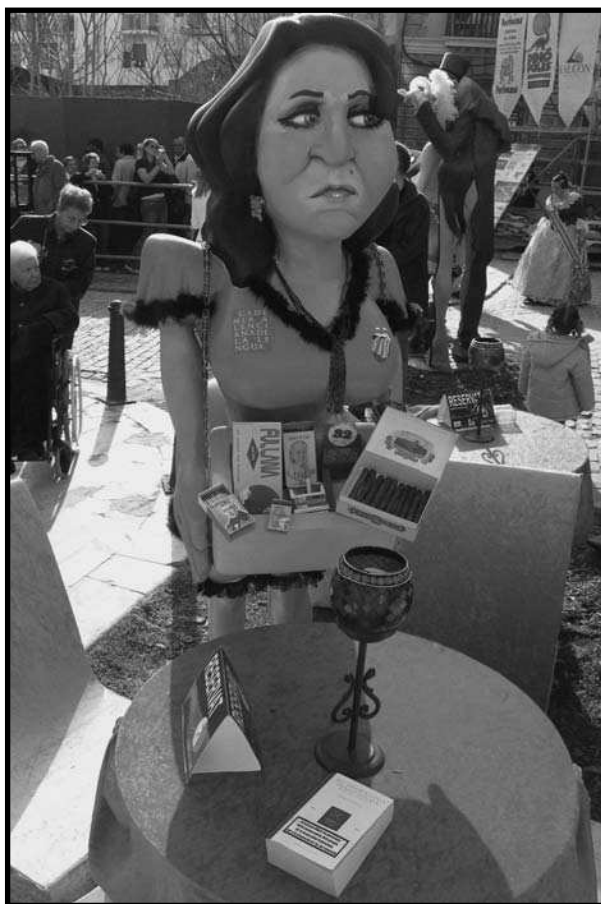
raons essencials, i quan diem «pervertida» no ens referim a termes morals, sinó a la distorsió del sentit fonamental o primigeni de la crítica fallera. La primera raó de la perversió-distorsió és la proliferació d'una crítica fallera reaccionària, que tot i enfonsar les seues arrels en la pròpia tradició de la festa, desentona hui en dia en una societat que se suposa més tolerant, pluralista i oberta; en eixe sentit, les crítiques als homosexuals, a les dones, a les minories ètniques o a determinades opcions polítiques de progrés, situen la crítica fallera més a prop d'un instrument propagandístic dels grups més retrògrads de la societat valenciana, qüestió evidentment palpable en els residus de crítica agressiva desplegats des de determinats ambients del ja clàssic *bunker-barraqueta*. La segona raó de la perversió-distorsió és que la crítica fallera, entesa fonamentalment com a sàtira al poder, s'ha anat aigualint fins a uns extrems en què ha arribat a desaparèixer, capgirant-se en apologetica complaent o en un tractament asèptic i políticament correcte, sinònim del tant rebregat «enginy i gràcia».

No és d'estranyar que aquest succedani de l'«enginy i gràcia» (*Ingenio y Gracia* en l'original) apareguera en forma de premis en l'any 1947, és a dir, en plena campanya franquista de reinterpretació ideològica de la festa de les Falles, campanya que comportava, a més d'una fèrria censura, el control polític i institucional de la festa. Des d'estos paràmetres, i en un ambient de dura postguerra i repressió de tot allò que puguera sonar a crítica al règim o a la situació de misèria moral i material en què es vivia, les autoritats locals optaren per avançar encara més en la purificació de les falles dels seus elements més transgressors. Així, un any abans, en 1946, les falles foren declarades Festes d'Interès Nacional, títol que certificava una festa políticament correcta i expurgada d'antigues restes de rebel·lia o agressivitat. Esta neteja d'imatge, unida a una ferotge tasca censora i a una potenciació dels elements ritualistes de caire nacionalcatòlic (l'Ofrena es crea en 1945) o apologetíc (homenatges a les falleres majors i a les autoritats), es recolzava amb un sistema de premis descaradament orientat a canonitzar l'anomenada falla barroca natura-

lista, incentivant la vella fórmula de la reforma artística com a eina de dulcificació temàtica. Alhora, es fomentava la meritocràcia domesticadora (invenció dels bunyols d'or i argent en 1945) i es transformava la Crida en un decorat grandiloqüent. Així i tot, cal recordar que encara quedaven algunes manifestacions que podien resultar incòmodes als nous rumbos de la festa: per exemple, les «eixides de to», com denunciava la premsa del règim, de la Cavalcada del Ninot, o determinades crítiques de caire social aparegudes amb excessiva recurrència en els cadafals fallers.

Una vegada arrelats els premis d'Enginy i Gràcia, la seua perduració ha anat lligada al caràcter secundari d'uns guardons sempre subordinats en rellevància i prestigi als premis generals de falles. Amb el temps, a més, han esdevingut una mena de premi de consolació que a més no sempre coincidix, inexplicablement, amb els premis principals, havent-se convertit en una mera reserva de segona categoria per a compromisos del jurat o per a distingir algunes falles que no acaben d'encaixar en el model oficial més «recomanable».

La situació grotesca en què han vingut a caure estos premis és, en realitat, funcional a la fal·làcia que amaga el propi concepte d'«enginy i gràcia». Si estudiem l'estrany híbrid per separat, observarem l'essència del seu caràcter succedani, l'objectiu del qual no és un altre –tornem a insistir-hi– que substituir la veritable sàtira pel foment d'un humor amable, poc provocador i bla. De fet, si ens fixem en allò que el prestigiós *Diccionari Català-Valencià-Balear* de mossèn Antoni Alcover i Francesc de Borja Moll diu de l'enginy i la gràcia, ens proveïrem d'una informació ben aclaridora. L'«enginy» fa referència a l'agudesa d'enteniment o a l'esperit d'invenció, a l'aptesa o habilitat per trobar els mitjans d'aconseguir o executar les coses. D'altra banda, la «gràcia», en el sentit que s'utilitza a la denominació que tractem, ve referida a «allò que plau i atreu en les actituds o maneres: qualitat que fa agradable algú o alguna cosa; allò que satisfà estèticament per la naturalitat, facilitat, fluïdesa, etc.». Com es pot observar, dos significats, els d'«enginy» i «gràcia», ben allunyats del significat de «sàtira», que es refereix a l'acte creatiu (poètic, plàstic, periodístic, expressiu) que

J.V.FRECHINA

La presidenta de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua a la falla de Na Jordana de l'any 2006.

Rita Barberà.

«posa al descobert i colpeix, amb l'escarni o amb la burla ridiculitzadora, passions, maneres de viure i comportaments comuns a tota la humanitat, o característiques d'una categoria de persones, o d'un sol individu, que contrasten o estan en discordança amb la moral comuna o amb un ideal ètic». Queda establerta, puix, la diferència. El combinat conceptual «enginy i gràcia» no fa cap esment de la sàtira i de la seua càrrega bufonesca, paròdica, transgressora i àcida, sinó que roman en el territori proflàctic de l'esteticisme «graciós» o l'ocurrència ponderada.

Ho direm d'un altra manera: una falla pot ser enginyosa i graciosa sense ser satírica, sense ser punyent, sense fer sang, sense fer mofa ni transgredir res. No debades un dels comentaris que més s'escolta en veure una falla buida de contingut però de formes recargolades és «mira quina gràcia». L'enginy i gràcia no sols no asseguren uns continguts veritablement crítics i impugnadors, que sí assegura la sàtira, sinó que poden ser bonics embolcalls d'una estètica inflada i d'uns guions aigualits i fins i tot apològètics. Per eixa raó seguix existint un Premi oficial a l'Enginy i Gràcia i no un Premi oficial a la Sàtira. Encara més, les falles se suposa que són en origen una expres-

sió satírica de la cultura del poble, una expressió que pot ser horitzontal —es pot satiritzar a altres persones del mateix poble que satiritza— però que en les falles com a protesta social esdevé històricament vertical, que vol dir que des del poble se satiritzen els comportaments antipopulars de les classes, institucions o individus que estan per dalt en l'escala social (rics, empresaris, polítics, aristòcrates, eclesiàstics, artistes, intel·lectuals...). L'«enginy i gràcia» obvia este important «detall» i planteja una expressió amb pretensions «apolítiques» o desplaçades del conflicte social inherent a l'expressió satírica fallera. Amb la suposada sàtira fallera tothom s'ompli la boca, però en el fons continua fent més por que una tronada.

Finalment voldríem assenyalar, després d'intentar mostrar l'escassa compatibilitat i homologació existent entre l'«enginy i gràcia» i la «sàtira», que el foment reiterat del primer concepte no és casual, sinó que respon a una estratègia ja consolidada de substitució de la incòmoda sàtira fallera pel políticament correcte «enginy i gràcia», un sucedani descafeïnat funcional a l'estètica per l'estètica i a una festa on el cadafal ha passat de ser el *leit motiv* a ser una simple excusa per fer festa o el decorat *kitsch* d'un enor-

me macrobotellot. En eixe sentit, voldríem afegit que amb l'«enginy i gràcia» ha succeït quelcom semblant al que va succeir amb tants aspectes de les falles del franquisme sobre els quals quasi ningú va gosar reflexionar, replantejant-se'ls, en temps de democràcia: tal com venien es van acceptar, i fins i tot defensar amb contundència: el vestit negre de faller, els tambors i trompetes, unes falles religioses, les desfilades amb separacions de gèneres, la secció femenina, les recompenses o l'estatus subordinat del valencià. Aquells que pretengueren fer reflexions crítiques, fins i tot satíriques, respecte a això, foren estigmatitzats com a antifallers o antivalencians, encara que això s'oblidi i siguen altres els que ara es penegen les medalles. El resultat últim és que seguix existint una enorme manca de sentit autocrític en la nostra festa, amb conseqüències com el no qüestionament d'un concepte monstruós, el d'«enginy i gràcia», que corre el risc de fossilitzar-se, tot i les bones intencions d'alguns reeixits revisionistes que miren de rehabilitar el monstre per retrobar les quasi hui abandonades falles satíriques. Puix seria molt més fàcil i conseqüent que, d'una vegada per totes, al tresor amagat li diguérem sàtira i ens oblidàrem d'enganyosos eufemismes.